

Zagadnienia dotyczące praktycznych aspektów stosowania przepisów ustawy z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu, w szczególności w zakresie obowiązku przeprowadzania oceny ryzyka klienta/uczestnika funduszy inwestycyjnych

MACIERZ OCENY RYZYKA KLIENTA / UCZESTNIKA FUNDUSZY INWESTYCYJNYCH			
1	Klient/uczestnik wymieniony na liście restrykcyjnej (EU freeze list, lista GIIF)		Kryterium: - przedmiotowe - geograficzne
2	Rzeczywisty beneficjent, pełnomocnik, przedstawiciel lub reprezentant klienta/uczestnika wymieniony na liście restrykcyjnej (EU freeze list, lista GIIF)		Kryterium: - przedmiotowe - geograficzne - ekonomiczne
3	Klient/uczestnik będący PEP zagranicznym		Kryterium: - przedmiotowe - geograficzne
4	Klient/uczestnik wymieniony na wewnętrznych listach sankcyjnych		Kryterium: - przedmiotowe - geograficzne - ekonomiczne - behawioralne
5	Rzeczywisty beneficjent, pełnomocnik, przedstawiciel lub reprezentant klienta/uczestnika wymieniony na wewnętrznych listach sankcyjnych		Kryterium: - przedmiotowe - geograficzne - ekonomiczne - behawioralne
6	Klient/uczestnik będący PEP polskim		Kryterium: - przedmiotowe - geograficzne
7	Klient/uczestnik jest obywatelem, ma miejsce stałego zamieszkania, zameldowania lub jest zarejestrowany w kraju wysokiego ryzyka lub podany przez niego adres do korespondencji wskazuje na kraj wysokiego ryzyka		Kryterium: - geograficzne

8	Rzeczywisty beneficjent, pełnomocnik, przedstawiciel, reprezentant klienta/uczestnika jest obywatelem, ma miejsce stałego zamieszkania, zameldowania lub jest zarejestrowany w kraju wysokiego ryzyka lub podany przez niego adres do korespondencji wskazuje na kraj wysokiego ryzyka		Kryterium: - geograficzne - ekonomiczne
9	Klient/uczestnik zachowuje się w sposób podejrzany		Kryterium: - geograficzne - ekonomiczne - behawioralne
10	Klient/uczestnik prowadzi działalność gospodarczą w sektorze wysokiego ryzyka		Kryterium: - przedmiotowe - ekonomiczne
11	Badanie źródła pochodzenia środków - zachodzi podejrzenie, iż środki klienta/uczestnika pochodzą z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł		Kryterium: - przedmiotowe - ekonomiczne - geograficzne
12	Otwarcie rejestru przez kanały zdalne - brak obecności klienta/uczestnika dla celów identyfikacji		Kryterium: - behawioralne
13	Klient/uczestnik posiada określoną formę organizacyjną		Kryterium: - przedmiotowe - ekonomiczne
14	Monitoring transakcji wskazał na dokonywanie przez klienta/uczestnika podejrzanych transakcji		Kryterium: - przedmiotowe - ekonomiczne - behawioralne
15	Nie występuje nieakceptowany lub podwyższony poziom ryzyka		
16	Klient/uczestnik będący instytucją finansową z UE		
17	Klient/uczestnik będący spółką, której papiery wartościowe są dopuszczone do obrotu na rynku regulowanym w UE		

Uwagi i komentarze do stosowania Macierzy oceny ryzyka klienta/uczestnika funduszy inwestycyjnych

I. Zagadnienia ogólne:

1) Macierz oceny ryzyka klienta/uczestnika funduszy inwestycyjnych (art. 8b ust. 1, art. 10a Ustawy)

Zgodnie z art. 8b ust. 1 ustawy z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu, zwanej dalej „Ustawą”, instytucje obowiązane zobligowane są stosować wobec swoich klientów środki bezpieczeństwa finansowego. Zakres stosowania tych środków jest określany na podstawie oceny ryzyka prania pieniędzy i finansowania terroryzmu, zwanej dalej „oceną ryzyka”, dokonanej w wyniku analizy, z uwzględnieniem w szczególności rodzaju klienta, stosunków gospodarczych, produktów lub transakcji.

Podstawą sporządzenia macierzy oceny ryzyka klienta/uczestnika funduszy inwestycyjnych, dalej zwanej „Macierzą oceny ryzyka”, jest art. 10a Ustawy, który zobowiązuje instytucje obowiązane do wprowadzenia wewnętrznej procedury w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu, która powinna zawierać m.in. określenie sposobu analizy i oceny ryzyka. Przy dokonywaniu analizy w celu określenia wysokości ryzyka instytucja obowiązana powinna uwzględnić w szczególności kryteria:

- ekonomiczne* - polegające na ocenie transakcji klienta pod względem celu prowadzonej przez niego działalności gospodarczej;
- geograficzne* - polegające na dokonywaniu transakcji nieuzasadnionych charakterem działalności gospodarczej zawieranych z podmiotami z państw, w których występuje wysokie zagrożenie prania pieniędzy i finansowania terroryzmu;
- przedmiotowe* - polegające na prowadzeniu przez klienta działalności gospodarczej wysokiego ryzyka z punktu widzenia podatności na pranie pieniędzy i finansowanie terroryzmu;
- behawioralne* - polegające na nietypowym, w danej sytuacji, zachowaniu klienta.

Na podstawie Macierzy oceny ryzyka i dokonanej w jej oparciu analizy ryzyka, przypisuje się klientom (uczestnikom funduszy) odpowiednie poziomy ryzyka – ocena ryzyka.

Analizy i oceny ryzyka, w zależności od ukształtowania struktury operacyjnej, możliwości technicznych i wyboru danego TFI, może dokonywać samo TFI, bezpośrednio podmiot pośredniczący w zbywaniu i odkupywaniu jednostek uczestnictwa, dalej „dystrybutor”, ewentualnie agent transferowy funduszu - prowadzący rejestr uczestników funduszu. Przy czym w dwu ostatnich przypadkach mowa jest jedynie o zadaniach zleconych przez towarzystwo, za których realizację odpowiedzialność ponosi wyłącznie towarzystwo. Możliwe jest bowiem powierzenie przez TFI (w całości lub części) określonych zadań związanych z

analizą i oceną ryzyka klienta/uczestnika poszczególnym podmiotom wymienionym w zdaniu poprzedzającym.

Zaleca się, by ocena ryzyka, co do zasady, była przeprowadzana przed/przy przyjmowaniu pierwszego zlecenia nabycia jednostek uczestnictwa. Każde kolejne zlecenie (nabycia, konwersji i zamiany) nie wiąże się już z koniecznością ponownego badania klienta pod kontem tego ryzyka (przy założeniu, że przy pierwszym zleceniu nabycia jednostek uczestnictwa klient poddany został ocenie np. na podstawie Macierzy oceny ryzyka zalecanej przez IZFiA).

W przypadku zleceń konwersji lub zamiany jednostek uczestnictwa, jako kolejnych już zleceń, (przy założeniu, że przy pierwszym zleceniu nabycia jednostek uczestnictwa klient poddany został ocenie ryzyka), nie ma konieczności ponownego badania klienta pod tym kątem.

Dalsze postępowanie dostosowane jest do poziomu ryzyka klienta – poza obowiązkiem stosowania „standardowych” środków bezpieczeństwa finansowego określonych w art. 8b ust. 1 Ustawy, zgodnie z art. 9e ust. 1 Ustawy instytucje obowiązane stosują, na podstawie analizy ryzyka, wzmożone środki bezpieczeństwa finansowego wobec klienta w przypadkach, które mogą wiązać się z wyższym ryzykiem prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu.

Macierz oceny ryzyka znajduje zastosowanie do analizy i oceny ryzyka zarówno w odniesieniu do nowych klientów przystępujących do funduszu po dniu wejścia w życie ustawy z dnia 25 czerwca 2009 r. o zmianie Ustawy, jak i - w zakresie wybranym przez dane TFI, do dotychczasowych uczestników funduszu.

Przez klienta/uczestnika funduszu inwestycyjnego rozumie się także każdą z osób przypisanych do wspólnego rejestru małżeńskiego prowadzonego w ramach funduszu inwestycyjnego. Ocena poziomu ryzyka takiego klienta/uczestnika i dalsze postępowanie skutkujące wynikami tej oceny, odnosi się do wspólnego rejestru małżeńskiego jako całości.

2) **Rekomendowane poziomy ryzyka klientów/uczestników – Rekomendowane postępowanie TFI**

Rekomenduje się cztery poziomy ryzyka: **nieakceptowany, podwyższony, standardowy, obniżony.**

- w przypadku klientów o **nieakceptowanym** poziomie ryzyka, TFI ma obowiązek zamrozić ich środki (z zachowaniem należytej staranności) i poinformować o tym fakcie GIIF, przekazując wszystkie posiadane dane związane z zamrożeniem środków (art. 20d ust. 1 i 2 Ustawy);
- w przypadku klientów o **podwyższonym** poziomie ryzyka, sugerowanym postępowaniem TFI jest dodatkowa analiza wszystkich transakcji danego uczestnika (poza standardową, jak to ma miejsce w przypadku klientów o standardowym poziomie ryzyka), i w przypadku uznania, że dana transakcja jest podejrzana, informowanie GIIF na podstawie art. 8 ust. 3 Ustawy;
- w przypadku klientów o **standardowym** poziomie ryzyka, sugerowanym postępowaniem TFI jest standardowa analiza (monitoring) wszystkich transakcji danego klienta

spełniających określone kryteria i w przypadku uznania, że dana transakcja jest podejrzana, informuje GIIF na podstawie art. 8 ust. 3 Ustawy;

- Ustawa dopuszcza przyjęcie **obniżonego** poziomu ryzyka m.in. dla klientów będących instytucjami finansowymi, organami administracji, spółkami dopuszczonymi do obrotu na rynku regulowanym - (art. 9d Ustawy). Od decyzji danego TFI zależy, czy i w jakim zakresie skorzysta z możliwości odstąpienia lub ograniczenia stosowania określonych środków bezpieczeństwa w stosunku do takich klientów;

Rekomendowane poziomy ryzyka	Rekomendowane postępowanie TFI
Nieakceptowalny	Zamrożenie wartości majątkowych
Podwyższony	Dodatkowa analiza transakcji danego uczestnika, ewentualnie raport do GIIF
Standardowy	Standardowa analiza wszystkich transakcji
Obniżony	Możliwość odstąpienia od niektórych wymogów

Mając na uwadze powyżej wskazane, rekomendowane poziomy ryzyka klientów/uczestników, TFI mogą, w oparciu o przeprowadzone dodatkowe analizy, podwyższyć lub obniżyć dotychczasowy poziom ryzyka danego klienta.

TFI mogą zwiększyć lub ograniczyć liczbę rekomendowanych poziomów ryzyka, w zależności od wewnętrznie przyjętych rozwiązań.

3) Rekomendowane kryteria analizy ryzyka klientów/uczestników

Macierz oceny ryzyka zawiera szeroki katalog kryteriów analizy ryzyka klientów/uczestników.

Od decyzji danego TFI zależy, które z rekomendowanych kryteriów będzie stosowało, w jakim zakresie i wariantie, w celu zapewnienia przeprowadzenia analizy ryzyka według kryteriów przewidzianych przez Ustawę.

Propozycja Macierzy oceny ryzyka jest ogólna, może ona zostać wdrożona przez dane TFI zarówno w wersji „zero-jedynkowej” (automatyczne nadanie klientowi podwyższonego poziomu ryzyka, jeżeli spełnia dane kryterium), jak i w wersji „scoringowej” (przypisanie poszczególnym kryteriom odpowiedniej wagi punktowej, i nadanie klientowi podwyższonego poziomu ryzyka wtedy, jeżeli uzyska odpowiednią liczbę punktów na podstawie poszczególnych kryteriów).

II. Uwagi do poszczególnych kryteriów analizy ryzyka klientów wskazanych w Macierzy oceny ryzyka.

1) Klient/uczestnik wymieniony na liście restrykcyjnej (EU freeze list, lista GIIF) (art. 20d ust. 1 Ustawy)

Na podstawie art. 20d ust. 1 Ustawy TFI ma obowiązek zamrozić środki, jeśli klient znajduje się na EU Freeze List lub na liście GIIF.

Na potrzeby stworzenia Macierzy oceny ryzyka dokonano umownego podziału „listy sankcji” na:

- *listy restrykcyjne* (EU Freeze List, lista GIIF), z którymi wiąże się obowiązek zamrożenia środków, oraz
- *listy sankcyjne* (inne dostępne listy), które TFI może stosować w wewnętrznej analizie ryzyka.

Analiza danych klientów/uczestników pod kątem występowania na liście restrykcyjnej odbywa się z co najmniej miesięczną częstotliwością.

2) Rzeczywisty beneficjent, pełnomocnik, przedstawiciel lub reprezentant klient/uczestnika wymieniony na liście restrykcyjnej (EU freeze list, lista GIIF) (art. 20d ust. 1 Ustawy)

Ustawa nie rozstrzyga wprost, czy instytucja obowiązana może dokonać zamrożenia środków klienta także wtedy, gdy na EU Freeze list lub liście GIIF jest wskazany jest rzeczywisty beneficjent pełnomocnik, przedstawiciel lub reprezentant uczestnika. W związku z czym proponowane kryterium rekomendowane jest jako opcjonalne, uzależnione od decyzji danego TFI.

Potencjalne możliwości działania TFI w przypadku skorzystania z powyższego kryterium:

- TFI może nadawać nieakceptowany poziom ryzyka klientom, których rzeczywisty beneficjent lub przedstawiciel jest na liście restrykcyjnej i zamrażać środki takich klientów,
- TFI może nadawać podwyższony poziom ryzyka klientom, których rzeczywisty beneficjent lub przedstawiciel jest na liście restrykcyjnej i dodatkowo analizować transakcje takich klientów,
- TFI może uznać, że obecność rzeczywistego beneficjenta lub przedstawiciela uczestnika na liście restrykcyjnej nie ma żadnego znaczenia w analizie ryzyka.

3) Klient/uczestnik będący PEP zagranicznym (art. 2 ust. 1f, art. 9e ust. 4 Ustawy)

W stosunku do osób zajmujących eksponowane stanowiska polityczne mających miejsce zamieszkania poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, (dalej „PEP zagraniczni”), art. 9e ust. 4 Ustawy przewiduje konkretne wzmożone środki bezpieczeństwa finansowego polegające na:

- a) wprowadzeniu procedury opartej na ocenie ryzyka w celu ustalenia, czy klient jest zagraniczną osobą zajmującą eksponowane stanowisko polityczne;
- b) stosowaniu środków odpowiednich do określonego przez instytucję obowiązana ryzyka w celu ustalenia źródła pochodzenia wprowadzanych do obrotu wartości majątkowych;
- c) prowadzeniu stałej kontroli przeprowadzanych transakcji;
- d) zawieraniu umów z klientem po uprzednim uzyskaniu zgody zarządu, wskazanego członka zarządu lub osoby wyznaczonej przez zarząd lub odpowiedzialnej za działalność instytucji obowiązanej.

Wątpliwość interpretacyjna:

Zwrot: „*stosowanie odpowiednich środków w celu ustalenia źródła pochodzenia wprowadzanych do obrotu wartości majątkowych*”

Rekomendacja:

Zdaniem IZFiA stosowanie odpowiednich środków w celu ustalenia źródła pochodzenia środków klienta, oznacza więcej niż badanie tego źródła „w miarę możliwości”, o którym mowa w art. 8b ust. 3 pkt. 4) Ustawy.

W związku z powyższym, aby uczynić zadość temu obowiązkowi klient/uczestnik, który złoży oświadczenie, że jest PEP zagranicznym, musiałby udzielić informacji o źródle pochodzenia środków.

Wątpliwości interpretacyjna:

Zwrot: „*zawieranie umów z klientem po uprzednim uzyskaniu zgody zarządu, (...)*”.

Rekomendacja:

Ustalenie, czy dana osoba jest zagranicznym PEP powinno mieć miejsce na podstawie jej oświadczenia składanego przez taką osobę przy otwarciu rejestru. Zgodnie bowiem z art. 9e ust. 5 Ustawy instytucje obowiązane mogą przyjmować oświadczenia na piśmie, czy dany klient jest osobą zajmującą eksponowane stanowisko polityczne (PEP zagraniczny), pod rygorem odpowiedzialności karnej za podanie danych niezgodnych ze stanem faktycznym. Przy czym klient/uczestnik powinien być uprzednio poinformowany o znaczeniu terminu PEP Zagraniczny – np. w oparciu o definicję osób zajmujących eksponowane stanowiska polityczne – w rozumieniu art. 2 ust. 1f Ustawy.

Po otrzymaniu takiej informacji, dystrybutor lub agent transferowy (opcja do wyboru przez dane TFI, w zależności od ujęcia w wewnętrznych procedurach operacyjnych) powinien poinformować TFI o zaistniałym przypadku. Zarząd TFI lub osoba wyznaczona przez zarząd może wyrazić lub nie zgodę na otwarciu rejestru¹. W większości jednak przypadków może oznaczać to opóźnienie w otwarciu rejestru i zbyciu jednostek uczestnictwa na rzecz takiej osoby, więc odpowiednie zapisy (informujące o możliwości opóźnienia w realizacji zlecenia,

¹ Możliwość odmowy realizacji zlecenia otworzenia rejestru/nabycia jednostek uczestnictwa w funduszu inwestycyjnym, uzależniona jest od stanowiska KNF w powyższej sprawie.

ewentualnie możliwości odmowy przyjęcia zlecenia) powinny znaleźć się z statucie lub prospekcie funduszu inwestycyjnego.

Wątpliwość:

Mając na uwadze powyższe rozwiązanie, rodzą się wątpliwości co do zasady odbierania oświadczenia o statusie PEP zagranicznego jedynie przy otwieraniu rejestru, ponieważ może dojść do sytuacji, że klient/uczestnik nabeździe/utraci status PEP później, już po otwarciu rejestru. Dopuszczając taką możliwość przewiduje się szereg rozwiązań.

Rekomendacja:

TFI, mogą wymagać oświadczenia o statusie PEP przy każdym zleceniu nabycia jednostek uczestnictwa i na podstawie tak pozyskanych informacji wprowadzić zmiany do rejestru lub dokonać zmiany w powyższym zakresie na podstawie oświadczenia uczestnika złożonego u dystrybutora – zlecenie zmiany danych.

Opcjonalnie TFI mogą przeprowadzać analizę danych klientów/uczestników pod kątem występowania na dostępnych listach PEP zagranicznych. Analiza powinna odbywać się co najmniej z miesięczną częstotliwością.

4) Klient/uczestnik wymieniony na wewnętrznych listach sankcyjnych (art. 8b ust. 1 Ustawy)

TFI może zdecydować, że nadaje klientom/uczestnikom wymienionym na wewnętrznych listach sankcyjnych podwyższony poziom ryzyka. Od decyzji danego TFI zależy też, czy i jakie listy będzie stosowało (popularna jest np. OFAC list).

Na wewnętrznych listach sankcyjnych mogą znaleźć się osoby, o transakcjach których przekazane były kiedykolwiek informacje do GIIF na podstawie art. 16 Ustawy.

TFI mogłoby zdecydować, czy tacy uczestnicy już zawsze mieliby podwyższony poziom ryzyka, czy też, jeżeli GIIF nie wyśle żądania wstrzymania transakcji lub blokady rachunku, TFI uzna, że uczestnicy mieliby jednak standardowy poziom ryzyka (np. GIIF nie podzielił wątpliwości TFI), albo też, że po określonym czasie zmieniano by poziom ryzyka z podwyższonego na standardowy.

5) Rzeczywisty beneficjent, reprezentant, pełnomocnik lub przedstawiciel klienta/uczestnika wymieniony na wewnętrznych listach sankcyjnych (art. 8b ust. 1 Ustawy)

TFI może zdecydować, że nadaje podwyższony poziom ryzyka klientom/uczestnikom, których rzeczywisty beneficjent, reprezentant, pełnomocnik lub przedstawiciel znajduje się na wewnętrznej liście sankcyjnej.

Uwagi analogiczne jak w pkt 4 powyżej.

6) Klient/uczestnik będący PEP polskim (art. 8b ust. 1 Ustawy)

Ustawa definiuje osoby zajmujące eksponowane stanowiska polityczne jedynie jako PEP zagranicznych. TFI może zdecydować, że będzie nadawało podwyższony poziom ryzyka także klientom/uczestnikom będącym polskimi PEP.

Ustalenie, czy klient/uczestnik jest polskim PEP, mogłoby następować na podstawie oświadczenia klienta/uczestnika - bez rygoru odpowiedzialności karnej za złożenia fałszywego oświadczenia - (art. 9e Ustawy pozwala poprzestać na oświadczeniu pod rygiorem odpowiedzialności karnej jedynie co do statusu zagranicznego PEP), albo na podstawie list PEP (udostępnianych przez zewnętrzne firmy, np. World-Check, Factiva).

W stosunku do PEP polskich nie trzeba stosować szczególnych środków bezpieczeństwa finansowego przewidzianych w art. 9e ust. 4 Ustawy.

Stosowanie powyższego kryterium (ustalenie statusu uczestników jako polskich PEP) budzi wątpliwości w kontekście przepisów o ochronie danych osobowych.

TFI, które będzie chciało stosować to kryterium, może się zwrócić w tej sprawie z indywidualnym pytaniem do Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych.

7) Klient/uczestnik jest obywatelem, ma miejsce stałego zamieszkania, zameldowania lub jest zarejestrowany w kraju wysokiego ryzyka lub podany przez niego adres do korespondencji wskazuje na kraj wysokiego ryzyka (art. 10a ust. 3 pkt. 2 Ustawy)

Ustawa (art. 10a ust. 3 pkt. 2) pozwala stosować kryterium geograficzne dla analizy ryzyka klientów, ale definiuje je wąsko - jako kryterium polegające na dokonywaniu transakcji nieuzasadnionych charakterem działalności gospodarczej zawieranych z podmiotami z państw wysokiego ryzyka.

W przypadku klientów/uczestników będących osobami fizycznymi decydujące znaczenie przy stosowaniu kryterium geograficznego ma obywatelstwo, miejsce stałego zamieszkania lub zameldowania klienta/uczestnika.

W przypadku klientów/uczestników nie będących osobami fizycznymi decydujące znaczenie ma kraj rejestracji podmiotu, a dopiero po tym, lub gdy brak jest danych na ten temat, brany jest pod uwagę kraj siedziby podmiotu.

Adres do korespondencji kraju wysokiego ryzyka dotyczy obu przypadków klientów/uczestników.

Wybór listy krajów wysokiego ryzyka należy do danego TFI. W powyższym kontekście należy mieć na względzie także inne obowiązujące w tym zakresie źródła prawa, tak krajowego jak i zagranicznego oraz przypadki faktyczne, wynikające z dotychczasowej praktyki TFI, skutkujące uznaniem danego kraju za kraj wysokiego ryzyka (np. Afganistan, Irak).

8) Rzeczywisty beneficjent, pełnomocnik, przedstawiciel, reprezentant klienta/uczestnika jest obywatelem, ma miejsce stałego zamieszkania, zameldowania lub jest zarejestrowany w kraju wysokiego ryzyka lub podany

przez niego adres do korespondencji wskazuje na kraj wysokiego ryzyka (art. 10a ust. 3 pkt. 2 Ustawy)

Uwaga analogiczna jak w pkt 7 powyżej.

9) Klient/uczestnik zachowuje się w sposób podejrzany (art. 10a ust. 3 pkt. 4 Ustawy)

Przy analizie ryzyka klienta instytucja obowiązana musi brać pod uwagę także kryterium behawioralne. Ponieważ TFI zazwyczaj nie ma bezpośredniego kontaktu z klientem, obowiązek oceny zachowania klienta powinien być realizowany przez pracowników głównie dystrybutorów jednostek uczestnictwa lub innych podmiotów pozostających w relacjach z TFI, którzy mogliby informować TFI o podejrzanych zachowaniach klienta. Przykładowa lista podejrzanych zachowań klientów wskazana może być np. w tzw. procedurach dystrybucyjnych przygotowanych przez TFI.

TFI, w oparciu o uzyskane informacje może zdecydować, czy klientowi, który zachował się w określony sposób, nadać podwyższony poziom ryzyka, czy też nie. W związku z czym najważniejszym rozwiązaniem wydaje się, iż to od decyzji TFI zależeć będzie czy informacje o podejrzanych zachowaniu klientów/uczestników brane będą pod uwagę w analizie ryzyka klienta.

Mając na uwadze wskazane powyżej, trzeba mieć jednak na względzie fakt, iż specyfika składania istotnej części zleceń (poprzez kanały zdalne) w wysokim stopniu utrudnia albo wręcz uniemożliwia w większości przypadków ocenę zachowań behawioralnych klientów/uczestników.

Przykładowa lista podejrzanych zachowań klientów:

- niezrozumiałe pod względem ekonomicznym decyzje klienta, w szczególności brak zainteresowania korzystniejszymi warunkami otwarcia rejestru, (związanymi np. z promocjami) i dodatkowymi produktami;
- otwieranie rejestrów w miejscu nie mającym związku z miejscem zamieszkania lub siedzibą firmy, np. w innym mieście;
- otwarcie dużej liczby rejestrów w funduszach zarządzanych przez dane TFI, co nie koresponduje z rozmiarami prowadzonej działalności gospodarczej;
- wysokość obrotów na rejestrze jest sprzeczna z ogólnie znanymi transakcjami handlowymi klienta i jego sytuacją finansową;
- nagle korzystanie z jednego z rejestrów – dotychczas nie aktywnego – dla zrealizowania kilku operacji i ponowne zaprzestanie korzystania z takiego rejestru;
- klient/uczestnik dokonuje transakcji w łatwo rozpoznawalnym interesie osób trzecich.
- klient lub uczestnik dostarcza nietypowe, podejrzane lub mogące sugerować ich fałszywość, dokumenty identyfikujące go i jest niechętny do podawania danych osobowych,
- klient lub uczestnik grozi pracownikowi dystrybutora usiłując powstrzymać go od stosowania procedury identyfikacji uczestnika lub obowiązków raportowych,

- klient lub uczestnik omawia procedury identyfikacji uczestnika oraz obowiązki raportowania z widocznym zamiarem uniknięcia ich,
- klient lub uczestnik oferuje pracownikowi dystrybutora upominek, gratyfikację finansową lub łapówkę w celu przyjęcia zlecenia lub dyspozycji,
- klient lub uczestnik podczas kontaktów z pracownikiem dystrybutora zachowuje się w sposób nietypowy lub przesadnie nerwowy
- uczestnikowi zostaje wręczona, przy okienku bankowym, gotówka przez osobę trzecią zachowującą się nietypowo bądź podejrzanie,
- klient lub uczestnik jest kontrolowany przez inną osobę, szczególnie w sytuacji, w której klient lub uczestnik jest osobą nieświadomą, zniedołężniłą lub w podeszłym wieku i towarzyszy mu osoba, która nie jest jego krewnym/krewną,
- klient lub uczestnik przejawia całkowity brak zainteresowania stopą zwrotu z inwestycji, wszelkiego rodzaju opłatami, wydaje się być osobą całkowicie nie zainteresowaną szczegółami założenia rejestru, deklarując jednocześnie wpłatę znacznej sumy pieniężnej.

10) Klient/uczestnik prowadzi działalność gospodarczą w sektorze wysokiego ryzyka (art. 10a ust. 3 pkt. 3 Ustawy)

W ocenie ryzyka instytucja obowiązana musi stosować kryterium przedmiotowe, czyli nadawać klientowi wyższy poziom ryzyka, jeżeli prowadzi działalność gospodarczą w sektorze wysokiego ryzyka. Dotyczy to nie tylko osób prawnych, jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej, ale też osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą.

Rekomendacja:

Informacje czy klient/uczestnik prowadzi działalność gospodarczą wysokiego ryzyka, można pozyskać poprzez przyjęcie od klienta (prowadzącego działalność gospodarczą) oświadczenia, czy prowadzi działalność jedną z wymienionych rodzajów działalności gospodarczej (należy wskazać klientowi listę takich działalności) lub w oparciu o posiadaną wiedzę w tym zakresie. Ponadto poprzez procedury dystrybucyjne można zobowiązać pracowników dystrybutora, do informowania TFI, jeżeli zgodnie z ich wiedzą oświadczenie klienta jest nieprawdziwe. Dodatkowo, TFI może prowadzić wrywkową kontrolę oświadczeń klienta z numerami PKD w REGON lub KRS - w odniesieniu do osób prawnych.

Przykładowa lista rodzajów działalności wysokiego ryzyka:

- firmy zajmujące się przekazami pieniężnymi,
- kantory wymiany walut,
- lombardy,
- firmy zagraniczne z siedzibą w tzw. rajach podatkowych,
- firmy zajmujące się handlem łatwo zbywalnymi towarami, w szczególności, alkoholem, papierosami, elektroniką użytkową, paliwami, materiałami opałowymi, złotem itd.,
- firmy prowadzące ożywioną działalność importowo/eksportową, tzn. transferujące za granicę lub otrzymujące z zagranicy wysokie przelewy,

- biura podróży,
- firmy zajmujące się szeroko rozumianymi usługami doradczymi (konsultingowymi),
- działalność gospodarcza związana z obrotem gotówkowym, np. restauracje, bary, myjnie samochodowe, sklepy całodobowe,
- pośrednicy w handlu dziełami sztuki i antykami,
- pośrednicy w handlu nieruchomościami,
- podmioty ustawowo zwolnione z podatku dochodowego.

11) Badanie źródła pochodzenia środków - zachodzi podejrzenie, iż środki klienta/uczestnika pochodzą z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł (art. 8b ust. 3 pkt. 4, art. 9e ust. 4 pkt. 2 Ustawy)

Instytucja obowiązana jest zobowiązana badać źródło pochodzenia środków „w miarę możliwości” (jedynie w przypadku zagranicznych PEP istnieje obowiązek podjęcia działania w celu ustalenia źródła pochodzenia środków).

Rekomendacja:

TFI przyjmuje oświadczenie klienta o źródle pochodzenia środków w momencie przyjmowania zlecenia nabycia jednostek uczestnictwa otwierającego rejestr w funduszu. W takiej sytuacji klient ma do wyboru zamkniętą listę źródeł.

Przykładowa lista źródeł pochodzenia środków:

- a) działalność gospodarcza lub udziały w przedsiębiorstwach;
- b) umowa o pracę;
- c) wolny zawód;
- d) emerytura lub renta;
- e) spadek, darowizna, wygrana losowa itp.
- f) inne
- g) odmawiam podania

Zaznaczenie ostatniego pola oznacza, że TFI przyjmuje, iż środki mogą ewentualnie pochodzić z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł i nadaje takiemu klientowi podwyższony poziom ryzyka.

12) Otwarcie rejestru przez kanały zdalne - brak obecności klienta/uczestnika dla celów identyfikacji (art. 9e ust. 2 Ustawy)

Niezależnie od nadania takim klientom podwyższonego poziomu ryzyka (i od wynikającej z tego dodatkowej analizy ich transakcji), instytucje obowiązane mają obowiązek, przy

otwarcu rejestrów przez kanały zdalne (np. Internet, telefon, fax), stosować wzmożone środki bezpieczeństwa finansowego (art. 9e ust. 2 Ustawy). Nadanie podwyższonego poziomu ryzyka dotyczyłoby tylko uczestników, którzy otworzyli rejestry w przeszłości, i wobec których takich środków nie zastosowano oraz nie dokonano żadnej dodatkowej weryfikacji tożsamości. Dotyczyłoby to tylko otwarcia rejestru przez klientów za pośrednictwem zdalnych systemów dystrybucji jednostek uczestnictwa, gdzie nie miała miejsca jego pełna identyfikacja.

Powyższe kryterium nie dotyczyłoby przypadków, kiedy osoba będąca klientem danego banku (i będąca już wcześniej zweryfikowana przez ten bank przy otwieraniu rachunku bankowego) otwiera przez internetowy system transakcyjny tego banku rejestry w funduszach.

Kryterium to nie dotyczyłoby też przypadków, kiedy rejestry otwierane są przez kanały zdalne, ale wiąże się to z dodatkową weryfikacją, identyfikacją uczestnika przez pracownika dystrybutora (np. klient otwiera rejestr przez Internet, ale musi udać się do oddziału w celu weryfikacji dokumentów) lub pracownika firmy kurierskiej identyfikującego klienta przy dostarczeniu dokumentów otwarcia rejestru w kanale zdalnym.

Powyższe przypadki traktowane są jako osobisty kontakt z klientem.

Kryterium to nie dotyczyłoby też przypadków, kiedy wobec klienta, który otworzył rejestr za pośrednictwem kanału zdalnego, zastosowano wzmożone środki bezpieczeństwa finansowego (art. 9e ust. 2).

Zastosowanie tego kryterium zależne od specyfiki danego TFI mogłoby ewentualnie dodać dodatkowe kryterium, np. „uczestnicy, którzy otworzyli rejestr za pośrednictwem kanału zdalnego bez dodatkowej weryfikacji tożsamości oraz na rejestrze w ciągu ostatniego roku znajdowała się kwota ponad X zł”.

13) Klient/uczestnik posiada określoną formę organizacyjną

Kryterium stosowane w oparciu o formę organizacyjną klienta/uczestnika, które ze względu na specyfikę konstrukcji i ograniczone przepisy prawa w zakresie źródeł finansowania działalności, pozwala na klasyfikację takich podmiotów jako klientów/uczestników o podwyższonym poziomie ryzyku. Do grona takich podmiotów można zaliczyć w szczególności fundacje i stowarzyszenia.

14) Monitoring transakcji wskazał na dokonywanie przez klienta/uczestnika podejrzanych transakcji

Bieżący monitoring transakcji przeprowadzony jest przez TFI. W przypadku klientów/uczestników, których transakcje wskazują, że ryzyko klienta powinno być podwyższone, agent transferowy uzupełnia wartość pola na podstawie pisemnej instrukcji z TFI.

Alternatywnym rozwiązaniem jest prowadzenie bieżącego monitoringu transakcji przez agenta transferowego w oparciu o algorytmy transakcji podejrzanych i informowanie TFI o jego wynikach. Na podstawie wyników monitoringu TFI może zdecydować o zmianie poziomu ryzyka.

Bieżącemu monitoringowi transakcji podlegają transakcje zawarte/zrealizowane w okresie objętym tym monitoringiem.

Bieżący monitoring transakcji należy rozumieć jako monitoring transakcji dokonywany z częstotliwością ustaloną przez TFI, nie rzadziej jednak niż raz na kwartał.

Proponowane subkryteria monitoringu transakcji klienta/uczestnika:

- Klient/uczestnik jest równocześnie pełnomocnikiem lub rzeczywistym beneficjentem do więcej niż 5 rejestrów innych uczestników - na dzień badania;
- posiadanie przez jedną osobę (fizyczną lub prawną oraz jednostkę organizacyjną nie posiadającą osobowości prawnej) uprawnień do rejestrów otwartych w ramach więcej niż np. 5 uczestnictw (jako uczestnik, pełnomocnik, reprezentant,) - na dzień badania;
- krótki czas posiadania jednostek uczestnictwa na rejestrach - nabycie i w ciągu np. 5 dni umorzenie na porównywalną kwotę (+/- 10% kwoty nabycia), powyżej np. 10 takich transakcji - badany okres roczny;
- ilość transakcji przekracza limit np. 100 transakcji - badany okres roczny;
- wartość transakcji przekracza limit np. 100 000 000 PLN - badany okres roczny;
- stan rejestrów na dany dzień przekracza limit np. 1 000 000 PLN - na dzień badania,
- transakcje podprogowe – dokonywane w celu uniknięcia zaraportowania transakcji do GIIF.

Transakcje podprogowe to subkryterium badania klienta/uczestnika, który dokonując określonych transakcji unika rejestracji tych transakcji, np. poprzez dokonywanie wpłat gotówkowych nieznacznie poniżej kwoty progowej 15.000 Euro w krótkich odstępach czasu, np. w tej samej placówce dystrybutora, lecz u różnych pracowników oraz z obrazu transakcji wynika chęć klienta uniknięcia zaraportowania transakcji do GIIF.

Zgodnie z ogólną zasadą, wskazanie powyższych subryteriów i kwot progowych jest przykładowe i może być ustalone odmiennie przez TFI.

15) Klient/uczestnik będący instytucją finansową z UE (art. 9d Ustawy)

Ustawa dopuszcza (art. 9d Ustawy) przyjęcie obniżonego poziomu ryzyka m.in. dla klientów będących instytucjami finansowymi, organami administracji. Od decyzji danego TFI zależy, czy i w jakim zakresie skorzysta z możliwości odstąpienia od stosowania określonych wymogów dla takich klientów.

16) Klient/uczestnik będący spółką, której papiery wartościowe są dopuszczone do obrotu na rynku regulowanym w UE (art. 9d Ustawy)

Ustawa dopuszcza (art. 9d Ustawy) przyjęcie obniżonego poziomu ryzyka m.in. dla klientów będących spółkami dopuszczonymi do obrotu na rynku regulowanym. Od decyzji danego TFI zależy, czy i w jakim zakresie skorzysta z możliwości odstąpienia od stosowania określonych wymogów dla takich klientów.